

SZARKA LÁSZLÓ

A kényszertelepítések, jogfosztások emlékezete

2014. április 12., szombat 17:00 | Szerkesztőség

Amikor 1947 tavaszán – két évvel a második világháború befejezését és egy évvel a lakosságcsere-egyezmény aláírását követően – a Csehszlovákiához visszakerült, de továbbra is külföldiként, magyar állampolgárként kezelt felvidéki magyarok közül a fehérlaposokat, a magyarországi áttelepítésre kijelölteket elkezdték elszállítani, a közösség tagjainak többsége még mindig a szülőföldjén szeretett volna maradni.

Kivételszámba mentek az olyan esetek, mint a feketenyéki fehérlaposoké, akik esténként magyar zászlóval a falu főutcáján végigvonulva azért imádkoztak, hogy minél előbb szabaduljanak meg a rettenetes csapdahelyzetből, amelyet a csehszlovák hatóságok a kassai kormányprogram szellemében a két nem szláv kisebbség számára létrehoztak. A teherautókra, vagonokba rakott mátyusföldiek, csallóköziek, Garam- és Ipoly-mentiek, nógrádiak, gömöriek, bodroglók, Ung-

vidékiek, a naponta különböző megalázó procedúráknak kitett pozsonyiak és kassaiak az utolsó utáni percre az itthon maradásban reménykedtek. S ha minden igyekezetük ellenére felrakták őket a teherautókra, a vagonokba, zokogva vettek búcsút szülőfalujuktól. Tele voltak félelemmel és indulattal, bizonytalansággal és keserőséggel.

Történelem

és emlékezet

A történeti valóság feltárására törekvő történésznek a korabeli diplomáciai, statisztikai, jogi, közigazgatási források mellett óhatatlanul meg kell ismernie az 1945–1948 közötti években szülőföldjükről elűzött, deportált, egy másik országba áttelepített vagy gyűjtőtáborokba, esetleg csak közös házakba összetelepített, asszimilációra kényszerített, sokféleképpen megalázott és megfélemlített emberek – déd- és nagyszüleink, rokonaink, falubelijeink – megőrzött, fennmaradt emlékeit is. Minden emberi sors fontos része lehet a közösség emlékezetének, amely legalább ugyanolyan erősen formálja a történelmet, mint a történészek által írott könyvek és tanulmányok.

„Húsvét után néhány nappal a szobi állomás határsorompóján átgördült a szlovákiai magyar áttelepítettek első vonata. (...) Ezzel a Duna-medencei magyar és szlovák néptesten immár elodázhatatlanul megkezdődött az etnikai műtét, amelynek gondolata a kassai csehszlovák kormányprogram kihirdetése óta igen határozottan ott élt a csehszlovák–magyar viszonyra vonatkozó valamennyi prágai és pozsonyi terv, politikai megnyilatkozás és kormányzati cselekedet mögött.” Így rögzítette Peéry Rezső, a korabeli felvidéki magyar közíró 1947 tavaszán a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény alapján folytatódó etnikai tisztogatás egyik drámai eseményét. A szlovákiai magyar kisebbség teljes felszámolását célul kitűző csehszlovák politika lépései beilleszkedtek a háború utáni azon intézkedések sorába, amelyek a térség német és magyar kisebbségeit, köztük a magyarországi svábokat is megfosztották jogaiktól, elűzték szülőföldjükről, elkobozták vagyonukat.

Nemzetállami törekvések

Az 1946 februári lakosságcsere-egyezmény is annak az alapvetően elhibázott nemzetállami politikának volt a következménye, amely a kollektív bűnösség elve alapján olyan közösségeket és családokat tett kismizítetté és földönfutóvá, melyekkel a történelem a 20. század folyamán többszörösen csúfot űzött. A párizsi békekonferencián 1946 szeptemberében Ján Masaryk csehszlovák külügyminiszter a történeti tények fölöttébb laza értelmezésével, nemzeti demagógiával jellemezhető nyitó beszédében abból indult ki, hogy az adott helyzetben „nincs remény a csehszlovák–magyar barátságra vagy a Duna menti békére, ha a szlovákiai magyarok áttelepítését meg nem oldják”. „Higgyenek nekünk – folytatta Masaryk –, amikor azt mondjuk, hogy nemcsak Csehszlovákia, hanem a magyar kisebbség és maga Magyarország, de ugyanígy Közép-Európa békéje érdekét szolgálja, hogy e kisebbség problémáját egyszer s mindenkorra az általunk javasolt módon megoldjuk.”

A magyar diplomácia az egyoldalú kitelepítést szorgalmazó csehszlovák követelésekkel szemben a párizsi békekonferencián a „népet földdel” elv érvényesítését követelte, ami az amerikai és az angol delegáció párizsi támogatásával megtette a maga hatását. Így teremtődött meg a felvidéki magyarság megmaradása szempontjából elsődleges nagyhatalmi, nemzetközi jogi feltétel, a két ország megegyezését előíró magyar békeszerződés.

Rövid 20 esztendő kisebbségi korszak és rövidke „magyar idők” után a szlovákiai magyarságot a korabeli cseh–szlovák hatalom fel kívánta számolni, vagy ahogy Peéry fogalmazott: „Egy közel háromnegyed milliós magyarul beszélő, igen magas anyagi és szellemi fokon álló embercsoport

oktalan pusztulása, történelmi becsű városaival és virágzó falvaival, civilizációjával, hagyományaival, képességeivel és vitalitásával együtt a megsemmisülés veszélyével szembesült.”

A Szlovákiából kiutasított és elmenekült demokrata magyarok tanácsának a párizsi békekonferencia elnökéhez intézett 1946. augusztus 19-ei távirata így összegezte a felszámolásra ítélt közösség megmaradásának esélyeit: „Tiltakozunk a szlovákiai magyarság kollektív felelősségre vonása ellen és ünnepélyesen elvetjük az erőszakos és embertelen módszerekkel kikényszerített népcsere elvét. A tartós béke érdekében felemeljük szavunkat a Nemzetek Szövetsége által garantált teljes kisebbségi jogvédelem és az Atlanti Charta szellemében biztosított emberi jogok mellett. Ellenkező esetben egyetlen igazságos megoldásnak a magyar területeknek a demokratikus Magyarországhoz való visszacsatolását tekintjük, mert a népességhez föld is tartozik.”

Mit hagyunk

az utánunk jövőkre?

Mi a dolgunk nekünk, a korabeli jogfosztásokra két generáció távlatából emlékezőknek? Mit kérnek a még élő első- és másodgenerációs kitelepítettek? Borítsunk-e fátylat a jogfosztások, meghurcoltatások, vagyonvesztések fájdmájára, a szülőföld elvesztésének emlékeire? A magyarországi új otthon, a magyar–szlovák együttélés, a régi szülőfölddel való kapcsolataink tapasztalatai mire tesznek képessé bennünket?

Képesek vagyunk-e mi, a földönfutókká tett felvidéki magyarok utódai a porig rombolt Németországba, ötvenkilós csomagokkal elűzött dunántúli, Budapest-környéki németeket (akiknek házaiba a felvidékiek jó részét betelepítették) vagy az ellenvagonokkal az elhagyott galántai, garamsztyengyörgyi, szeli, nádszegi, vágkirályfai, kismácsédi otthonainkba beköltöző szlovákokat ugyanolyan áldozatnak, gyökerüket veszített, jórészt megtevesztett sorstárainknak tekinteni? Vagy a harag és gyűlölködés emlékezetét kívánjuk az utánunk jövőkre hagyományozni?

Mi, akik sokszor megéltük a kitelepített hozzátartozók, ismerősök és az itthon maradottak szívszorító találkozásait, mi, akik az elmúlt években, évtizedekben temettük el az egész Magyarországon szétszórt rokonainkat, elmondhatjuk, hogy a kitelepítések óta eltelt évtizedekben a felvidéki magyarok többsége képes volt feldolgozni a szétszakított családok tragédiáját. Nevén nevezve az életüket alapvetően megváltoztató döntések embertelenségét, nem kívánja a korabeli indulatok újraélesztését, és a kényszertelepítés, kényszerasszimiláció logikáját súlyosan elhibázottnak tartja.

Ezzel együtt mind a csehországi deportálásból döntő többségükben hazatértek, mind pedig a Magyarországra áttelepítettek és az itthon maradottak arra törekedtek, hogy megbékéljenek sorsukkal. A reszlovakizáltak nagy többsége döntését az első adandó alkalommal – mint kikényszerített és a jogszokások szerint eleve érvénytelen döntést – azonnal visszavonta. Falvaink többségében a legkiélezettebb politikai helyzetekben is csak kivételesen fordult elő tetteles konfliktusokig fajuló nemzeti gyűlölködés. A tartósan egy községben élő helybeliek és a betelepítettek között a legtöbb településen kialakultak a sajátosan kiegyensúlyozott, részben baráti és házassági kapcsolatokon, részben visszafogottságon, óvatosságon alapuló új, közös helyi identitásformák.

Etnikai tisztogatás helyett együttélés

A nagy történelem és a családi emlékezet, a világháborús logika folytatását képviselő győztes nagyhatalmak, a megkerült, bosszúálló nemzetállamok elképzelései jórészt kudarcot vallottak. Európa országainak többsége ma is soknyelvű állam. A kisebbségi jogok kiterjesztése – ha lassan is, lépésről lépésre – halad előre.

Az egykor vagonokba rakott, szülőföldjükről elűdözött vagy nemzetiségük megváltoztatására kényszerített kisebbségi magyarok és svábok, magyarok és az ellenvagonokban a mi falvainkba érkező szlovákok egymás mellé kerülve, egymást jóban-rosszban megismerve, együtt élve és dolgozva, egymással házasodva és barátkozva legyőzték a második világháború utáni nemzetállamok etnikai tisztogatásokra épített „rendteremtő” szándékát.

A Magyarországra, Csehországba került felvidékiek saját történelmi hagyományait ápolva, elvesztett szülőföldjükre emlékezve, az új lakóhelyüket, otthonukat gazdagítva két dologban adhatnak példát Közép-Európának. A velünk megtörtént gyalázat történetét meg kell ismerni, emlékezetét fenn kell tartani. Mert történelem, történelmi tudat nélkül az ember és közösség bizony vak és sérülékeny. Ugyanakkor a fájdalommal teli – s ezért sokszor elfogult – emlékekből letisztult emlékezetet és hagyományt kell kialakítanunk.

A történetírás

és a politika feladatai

Az elfogulatlanságra és tárgyilagosságra kötelezett történetírásnak a korabeli események forrásokra, adatokra épülő reális értékelésével, a kárvallottak élettörténeteinek figyelembevételével, a veszteségek, a megmaradás és a folytonosság tényeinek felmutatásával jó esély lehet arra, hogy a sokszor nehéz együttélés jó példáival együtt felülírja a sérelmek és harag emlékét, a szlovákiai magyar régiókban éppen úgy, mint a Dunántúlon és az Alföldön.

A korabeli döntésekért, jogfosztásokért, üldöztetésekért, elmaradt kárpótlásért felelősök és jogutódai egyre nyomasztóbb hallgatását jól láthatóan csak úgy lehet megtörni, ha maguk az üldözöttek és kárvallottak is a kölcsönös megbékélést kívánják. A bocsánatkérést pedig meg kellene próbálni úgy előkészíteni, hogy azt a második világháború utáni etnikai tisztogatások áldozatai – a velük egy településre került szlovákokkal összefogva, közösen – tovább nem halogatható elementáris emberi gesztusként sürgessék.

Jó lenne, ha az etnikai alapon kitelepítettek, deportáltak, jogfosztottak magyarországi emléknapja ehhez is alkalmat és ösztönzést adna. A szülőföldjét, otthonát elhagyni kényszerült – együtt közel 250 ezer – szlovákiai magyar és magyarországi szlovák életének sorseseeményévé lett a kényszerterelepítés. A helyi közösségek immár baráti és rokoni kapcsolatrendszerében az együttélés bölcsességével, a kölcsönös tisztelet méltóságával, együttes erővel kellene ösztönözni a bennünket képviselő politikai eliteket. Ismerjék fel, lássák be: minden európai léptékű szomszédságpolitika alapja a történelmi konfliktusok lezárása. E nélkül nehezen elképzelhető a bocsánatkérés, ami nélkül viszont még sokat késhet a kölcsönös megbocsátás és kiengesztelődés.

A szerző történész, a komáromi Selye János Egyetem oktatója

Forrás webcím: <http://uj szo.com/napilap/szalon/2014/04/12/a-kenyszertelepitesek-jogfosztasok-emlekezete>

Hivatkozások:

[1] http://uj szo.com/sites/default/files/print-import/img/uj szo_1397244803994_26.jpg